

عنوان اثر: میشل فوکو فراسوی ساخت‌گرایی و هرمنیوتیک
مؤلف / مترجم: هیوبرت دریفوس و پل رابینو / حسین بشیریه
ناشر / سال نشر: نشر نی / ۱۳۸۲ چاپ سوم

معرفی، نقد و بررسی

به طور کل کتاب بر اساس سیر تاریخی آثار و رشد تفکر فوکو و بازنگری‌های خود او درباره اندیشه‌هایش نگاشته شده و درمورد دو دوره دیرینه‌شناسی و تبارشناسی به ترتیب با توجه به مفاهیم و اندیشه‌های اصلی که در این دوره‌ها مطرح شده، بحث کرده است. به عبارت دیگر، سیر تحول تاریخی و شکل‌گیری و تکامل اندیشه فوکو مبنای فصل‌بندی کتاب قرار گرفته است.

مقدمه کتاب، از شرح حال و مرور کلی بر اندیشه و ریشه‌های آن و جهت‌گیری‌های اصلی فوکو حکایت می‌کند و سپس، به مفاهیم مهم و آثار اصلی او می‌پردازد. به همین ترتیب، در اصل کتاب، دیباچه و مقدمه نویسنده که نحوه شکل‌گیری ایده کتاب و پرداختن به مباحث فوکو در آنها طرح می‌شود. فصل‌بندی کتاب، از بحث‌های بنیادی آغاز می‌شود و با ارزیابی کتاب و طرح پرسش‌های چالش‌برانگیزی، پس از مطالعه اندیشه فوکو و تقابل آن با بینش‌های دنیای مدرن و پست‌مدرن پایان می‌پذیرد.

در عین حال، نویسندگان کتاب می‌کوشند تا در یک کار بسیار نوآورانه نشان دهند که پس از مطالعه و بررسی همه این میراث فکری، چه سؤال‌های چالش‌برانگیزی، همچنان

پیش روی اندیشه فروید یا کسانی که به او وفادار هستند وجود دارد و چه نقاط اصلی برای اندیشه‌ورزی متفکران در حوزه نظریه‌پردازی و روشی در علوم انسانی مطرح است که باید پس از او به آن اندیشید. البته آنها فکر می‌کردند که فوکو ساه‌های بعد زنده خواهد ماند و اندیشه او کم و بیش در راستای قبلی البته به صورت همچنان نوآورانه و خلاق ادامه پیدا می‌کند و آثار دیگری از او پدید می‌آید، اما دست تقدیر چنان بود که دو سال بعد از انتشار کتاب، فوکو می‌میرد و خط تولید این گونه مباحث از سوی او قطع می‌شود.

بررسی شکلی

متن ترجمه با توجه به دشواری بیان جنبه‌های پیچیده اندیشه فوکو، بسیار روان و رسا ترجمه شده است. ویرایش در حد خوب رعایت شده است. اما برخی از موارد کاستی و نقص ویرایشی و نگارشی در کتاب دیده می‌شود. از جمله کاربرد علامت «» و «» و حرف عطف «و»، اشتباه حروف نگاری، عدم استفاده از علامت «» در جای مناسب، عدم رعایت فاصله مناسب بین کلمات. حروف‌نگاری و صفحه‌آرایی با توجه به قطع آن (رقعی) در حد مطلوب است. اندازه حاشیه‌ها، فاصله بین خطوط، تناسب بین فونت متن، تیترو زیرنویس به خوبی رعایت شده است. همچنین کتاب از حیث سرصفحه و صحافی وضعیت خوبی دارد، اما نوع کاغذ آن نامرغوب (گاهی) است و طرح روی جلد آن، که ظاهراً تصویری نیم‌رخ از میشل فوکو است، با موضوع اثر همخوانی دارد. با توجه به کاربرد این اثر در دوره‌های کارشناسی ارشد و دکترا منبع مرجع و معتبر و برای انجام کارهای تحقیق یا کنفرانس‌هایی که متمرکز بر اندیشه و آثار فوکو است، موضوع تناسب حجم با واحد درسی مطرح نیست. در عین حال، با توجه به گستردگی آثار و اندیشه‌های فوکو و بحث برانگیز بودن آن، کتاب حجم متعارفی دارد.

بررسی محتوایی

مفاهیم و اصطلاحات تخصصی کتاب هم در بخش مقدمه مترجم و هم متن اصلی خوب و درست به کار رفته است. مقدمه مفصل مترجم محترم که در بیان مفاهیم و اصطلاحات دشوار اندیشه فوکو بسیار با ارزش و روشنگر است، حاوی بیان هدف، مروری بر مضامین کلی کتاب و پیشینه و ریشه‌های اندیشه فوکو می‌باشد. در این قسمت مفاهیم و اصطلاحات تخصصی موجود در ادبیات جامعه‌شناسی، به ویژه مفاهیم تخصصی مورد استفاده فوکو، خوب به کار رفته است، به عبارت دیگر، هدف اصلی این قسمت، توضیح و تشریح مفاهیم و اصطلاحات کلیدی نظریه فوکو برای سهولت مطالعه بخش اصلی کتاب است. همچنین در متن اصلی اثر، دو نویسنده توانمند کتاب رابینو و دریفوس، اندیشه‌های فوکو را به استادانه بیان و بحث و بررسی کرده‌اند و به‌خوبی از مفاهیم و اصطلاحات تخصصی فوکو بهره‌برداری شده است.

از سوی مترجم تلاش قابل توجهی برای معادل‌سازی اصطلاحات تخصصی فوکو صورت گرفته که با توجه به زمان چاپ اول کتاب، که احتمالاً هنوز آثار زیادی در مورد فوکو وجود نداشته، کار معادل‌سازی به خوبی انجام شده است. گرچه، در مواردی، می‌توان پیشنهادهای تکمیلی و اصلاحی ارائه داد. برای مثال، نگاه کنید به اصطلاحات: صفحه ۱۵، «سوژه و اژه»؛ صفحه ۴۲، «کردارهای گفتمانی»؛ صفحه ۴۳، «تحلیلیات تعبیری»؛ صفحه ۱۳۲، «بازی حقیقت»؛ صفحه ۲۰۴، «اثبات‌گرایی سهل‌گیرانه»؛ صفحه ۲۱۲، «بدن واجد تجربه زیست یا زیست‌مند»؛ صفحه ۲۱۳، «مشترکات میان پیکرها» و ابزارهای «پیکرساز»؛ صفحه ۲۹۲، «انتشار جنسیت»؛ صفحه ۲۹۵، «علم شکسته‌بندی جنسی»؛ صفحه ۳۰۳، «خودنگری» و ....

با توجه به ماهیت نظری و غیردرسی کتاب، استفاده از جدول، نمودار، آمار یا پرسش و تمرین مورد انتظار نیست. اما از طرح بحث مقدماتی (به صورت مقدمه مترجم، دیباچه و مقدمه نویسندگان)، زمینه‌چینی لازم برای مباحث، نتیجه‌گیری پایانی، طرح سوال‌های چالش‌برانگیز و کوشش برای پاسخ به آنها، مقایسه، استناد و ارجاع به منابع مختلف، مثال و مقایسه آراء به خوبی استفاده شده است. به طور کلی در تفهیم مطلب نهایت تلاش صورت گرفته است.

این اثر عهده‌دار پوشش اهداف یا سرفصل هیچ درس خاصی نیست بلکه اندیشه و آثار فوکو را بر اساس رویکرد و پرسش‌های خاصی بحث و ارزیابی می‌نماید.

محتوای کتاب با عنوان و فهرست آن کاملاً منطبق است. عنوان کتاب، دقیقاً بیان‌کننده چالش اصلی فکری نویسندگان و زمینه‌ای است که در آن فکر نوشتن مقاله‌ای که بعدها به کتاب تبدیل شد، شکل گرفته است. هدف کتاب نشان دادن این امر است که میشل فوکو در عین وفاداری به ساختگرایی و هرمنوتیک از هر دوی این شیوه‌های فکری و تحلیلی عبور می‌کند و موفق به ساختن دیدگاه نظری و روش‌شناسی متفاوتی می‌شود. هر چند، صددرصد و تمام عیار نیست، اما نوآورانه، سؤال‌برانگیز و الهام‌بخش است.

در درس «نظریه‌ها و بینش‌های جامعه‌شناسی (۲)» در سطح کارشناسی‌ارشد و دکترا و همچنین جامعه‌شناسی معرفتی و فلسفه علم، به خصوص به عنوان متنی برای فوکوشناسی و کار تخصصی بر روی اندیشه‌های فوکو و در حوزه ساخت‌گرایی و هرمنوتیک و بررسی روش‌های باستان‌شناسی یا دیرینه‌شناسی و تبارشناسی کاملاً مناسب است.

این کتاب، هر چند در اوایل دهه هشتاد نوشته شده است، اما در نوع خود، در حوزه شناخت اندیشه‌های فوکو و جایگاه او، ویژه در زبان فارسی با توجه به ترجمه بسیار خوب آن، همچنان روزآمد، تازه و قابل استفاده جلوه می‌کند.

ایده اصلی کتاب که در سمینار سال ۱۹۷۹ (درباره میشل فوکو را دریفوس و جان سیرل برگزار کرده بودند) شکل گرفته است، کاملاً نوآورانه است.

این دو نویسنده که استاد فن هستند و در سطح بسیار بالایی فوکو را می‌شناسند، از آثار فوکو و سایر منابع در این زمینه استفاده کرده‌اند. هر چند، خود این اثر، به عنوان یک منبع مرجع برای فوکوشناسان دیگر مطرح است.

دقت در استنادات و ارجاعات اثر بسیار عالی است. در متن کتاب، هر جا که از مأخذی مستقیم یا غیرمستقیم استفاده شده، به مشخصات منبع مزبور ارجاع داده شده است.

۳۱۳ میشل فوکو فراسوی ساخت‌گرایی و هرمنیوتیک

جهت‌گیری نویسنده، آکادمیک، محققانه و به طور کل در راستای روشنگری هر چه بیشتر از فلسفه و نگاه و بینش فوکو است، همچنین روشنگری از موضوعات جزئی‌تری که در آثار او ذکر شده و اینکه نشان دهند چگونه فوکو در عین تعلق داشتن به زمانه خود و ریشه‌های اندیشمندی که در مارکس، فروید و نیچه دیده می‌شود، آنها را پیگیری کرده، از زمانه خودش فراتر می‌رود و در عین حال که به جریان‌های فکری زمانه‌ای که در آن رشد کرده (پدیدارشناسی به طور کل و پدیدارشناسی وجودی و مارکسیسم و جریان‌های نئومارکسیستی) و از این سرچشمه‌ها تأثیر پذیرفته و بهره گرفته است. تلفیق و ترکیب عجیبی از اندیشه‌های پیشینیان‌اش، به ویژه مارکس و فروید و نیچه ایجاد کرده و کوشش نموده تصویر جدیدی از انسان و علوم انسانی و بن‌بست‌هایی که در این حوزه معرفت‌شناسی وجود دارد، ارائه دهد.

از آنجایی که در باب معرفت بشری و نحوه فهم تاریخ و تحلیل رویدادهای تاریخی و نوع درجه اعتبار معرفت انسان سخن می‌گوید، خواه ناخواه با اندیشه‌ها و فرهنگ اسلامی که ممکن است نوع نگاه خاصی را به انسان و فهم تاریخ و جامعه انسان بیان می‌کند، تلاقی پیدا کند از جهاتی مثبت و از جهاتی منفی.

به عنوان یک اثر نظری و نقادانه که علاوه بر بیان عمیق و صحیح دیدگاه نظری فوکو، به طرح پرسش‌های انتقادی در برابر اندیشه‌های او می‌پردازد و جنبه جانبدارانه ندارد، ضمناً به مهم‌ترین پرسش‌های معرفت‌شناسی در حوزه شناخت انسان و تاریخ تحولات اجتماعی و فکری و نحوه رعایت آنها اهتمام ورزیده، اثر روشن‌گر و راهگشایی، به خصوص در مقام فکر و اندیشه است که البته در جای خود بر رفتار و عمل هم می‌تواند تأثیر مثبت بگذارد. به خصوص، اگر این نوع از بررسی‌های نظری و انتقادی در فضای آکادمیک و نه ایدئولوژیک ادامه پیدا کند.

ترجمه کامل است و با توجه به پیچیدگی اصل مباحث، در سطح بسیار خوب، روان، رسا و بسیار یکدست (از ابتدا تا انتها) از کار در آمده است، به طوری که در نثر آن فراز و فرود جدی یا نزولی مشاهده نمی‌شود. همچنین ترجمه امانت‌دارانه است. زیرا همه نکات کتاب، توضیح داده شده و افزون بر آن،

توضیحات بیشتری از سوی مترجم ارائه شده و در اختیار خواننده فارسی‌زبان قرار گرفته است.

به اصول ترجمه توجه کافی شده است. کار معادلیابی خوب و دقیق می‌باشد. مقدمه بسیار ارزشمند و مفصلی از سوی نویسنده شامل شرحی از زندگی و آثار و اندیشه و جهت‌گیری‌های فوکو و ریشه‌های اندیشمندی وی نگاشته شده است. به علاوه، ایشان توضیحاتی به شکل پاورقی در موارد لزوم آورده‌اند.

پیشنهادها

استفاده از این اثر مناسب دوره‌های کارشناسی ارشد و بالاتر می‌باشد. بنابر این، بهتر است در چاپ مجدد کتاب، ویراستاری ادبی و تخصصی صورت گیرد و ضمن رفع نواقص ویرایشی و نگارشی کتاب، واژه‌نامه‌ای برای آن تهیه شود.